

Abstracts

Inhoudsopgave

10.30-12.00u SESSIERONDE 1	2
Sessie 1: De oorlog van binnenuit. Emoties en egodocumenten in Nederland, 1940-1945	2
Sessie 2: Nieuwe visies op middeleeuwse en vroegmoderne egodocumenten	3
Sessie 3: Natuur en cultuur in reisverslagen: van verwoesting tot bewondering.....	5
Sessie 4: Selectie en conservering: de rol van de professional.....	7
13.00-14.30u SESSIERONDE 2	9
Sessie 5: Militaire egodocumenten.....	9
Sessie 6: Verbeelding en werkelijkheid: Egodocumenten van het modernisme en postmodernisme	11
Sessie 7: De Tweede Wereldoorlog, publieksparticipatie en intergenerationele overdracht	13
Sessie 8: Gender in egodocumenten (workshop)	14
15.00-16.30u SESSIERONDE 3	15
Sessie 9: Oorlog en wetenschap in de kolonie	15
Sessie 10: Lichaam en geest: gezondheid en ziekte.....	17
Sessie 11: Rampen en veiligheid	19
Sessie 12: De blik naar buiten. Dagboek aantekeningen over kijken uit het raam.....	21

10.30-12.00u SESSIERONDE 1

Sessie 1: De oorlog van binnenuit. Emoties en egodocumenten in Nederland, 1940-1945

In dit panel staat de rol van egodocumenten in het onderzoeken van emoties en de emotionele impact van de Tweede Wereldoorlog in Nederland centraal. Met de Duitse invasie van mei 1940 bevonden de toen 9 miljoen Nederlanders zich abrupt in een oorlogssituatie. Gewelddadige conflicten als deze hebben een diepgaande invloed op het leven van mensen. Emoties als angst, haat, hoop en liefde, maar ook trauma's, kunnen naast, door en afzonderlijk van elkaar bestaan.

Dit panel benadert deze thematiek vanuit een methodologisch perspectief. Hoe kunnen historici emoties en hun impact analyseren en interpreteren? Welke uitdagingen biedt werken met de geschiedenis van emoties? En waarom zijn egodocumenten bij uitstek geschikt om de menselijke ervaring van de Tweede Wereldoorlog te kunnen duiden? Ook met het oog op de kleiner wordende groep overlevenden en de voortdurende maatschappelijke impact van de Tweede Wereldoorlog.

De Tweede Wereldoorlog vormt het overkoepelende kader waarbinnen het panel zich richt op verschillende typen egodocumenten, in het bijzonder brieven, dagboeken en interviews. Daarbij wordt expliciet aandacht besteed aan de specifieke methodologische benaderingen die deze bronnen vereisen, en de verschillende mogelijkheden en uitdagingen die zij bieden.

Sprekers

- **Laurien Vastenhout** (NIOD), *Emoties bij gemengd-gehuwde koppels, aan de hand van oorlogsbrieven.*
- **Ina-Maria Duynhouwer** (UvA/NIOD), *Emotie en toenemende vervolging aan de hand van Enschedese oorlogsbrieven.*
- **Paul Bakkum** (Bergische U. Wupperthal/NIOD), *Angst en overlevingsmechanismen in Nederlandse oorlogsdagboeken.*
- **Stephanie de Graaf** (U. Antwerpen), *Interviews en de (na)oorlogse geschiedenis van Putten.*

Sessie 2: Nieuwe visies op middeleeuwse en vroegmoderne egodocumenten

Deze sessie zal nieuwe mogelijkheden bespreken voor de bestudering van middeleeuwse en vroegmoderne egodocumenten. Vertrekkend vanuit Nederlandse en Europese *corpora*, zullen de drie bijdragen ingaan op het belang van egodocumenten voor de reconstructie van individuele en collectieve premoderne identiteiten en op de toepassing van analoge en digitale onderzoeksmethoden om de sociaal- en cultuurhistorische waarde van deze unieke bronnen te doorgronden.

Roos in't Velt (Huygens Instituut), *De briefcollectie van Mechteld van Gelre (ca. 1323-1384). (Her)ontdekking en ontsluiting van een uniek veertiende-eeuws egodocument*

Tussen 1371 en 1379 vocht de Gelderse hertogsdochter Mechteld van Gelre een oorlog uit om hertogin van Gelre te worden. In 1379 gaf ze haar claims op de troon op en werd haar neef Willem van Gelre hertog van Gelre. Desondanks heeft Mechteld een bijzondere nalatenschap. Het Gelders Archief (Arnhem) bewaart ongeveer 200 persoonlijke brieven die aan Mechteld zijn gestuurd. Het is daarmee de oudste én grootste bewaarde collectie van brieven in het Midden-Nederlands.

De brieven schetsen een vroeg voorbeeld van een vrouw in het middelpunt van de macht die van uiteenlopende politieke, militaire, juridische en economische kwesties in haar territorium op de hoogte moest zijn. Mechteld stond bovendien in contact met een divers netwerk van correspondenten. Ze ontving brieven van mannen en vrouwen, adel en geestelijkheid, familie, vriend(inn)en en bondgenoten, maar ook van vijanden. De briefcollectie biedt daarmee ook een zeldzame blik op het dagelijks leven in de laatmiddeleeuwse Nederlanden.

Ondanks deze grote relevantie is deze waardevolle historische bron nog nauwelijks toegankelijk voor onderzoekers. Daarom bereidt het Huygens Instituut op dit moment de eerste digitale editie van Mechtelds briefcollectie voor. Daarin zijn niet alleen de briefteksten te vinden, maar is er ook aandacht voor de historische context waarin de brieven zijn geschreven en geven we de mensen in Mechtelds correspondentienetwerk een gezicht via linked open data. Onderzoeker Roos in't Velt zal deze bijzondere briefcollectie in deze bijdrage verder toelichten.

Sabrina Corbellini (RUG), *Administratie van de ziel: egodocumenten in laatmiddeleeuws Europa*

Deze lezing zal focussen op de analyse van egodocumenten van laatmiddeleeuwse kooplieden en ambachtslieden, sociale groepen die minder vaak geassocieerd worden met de geletterde activiteiten en de productie van autobiografische teksten. Vaak gedefinieerd als “*laici rudes et modice literati*” (leken met schaarse geletterdheid) zonder formele (Latijnse) scholing en als exclusieve gebruikers van de volkstaal, hebben deze groepen echter een indrukwekkend corpus aan egodocumenten geproduceerd die recent herontdekt en (gedeeltelijk) geïnventariseerd zijn. De bestudering van de resultaten van hun *performances of writing* in een breed geografisch focus biedt een unieke mogelijkheid ontwikkelingen in “technieken van het zelf” te reconstrueren en tekstuele modellen te detecteren, zoals administratieve bronnen (bijvoorbeeld rekeningen) en vormen van religieuze zelfanalyse en introspectie (o.a. *raparia* en spirituele (auto)biografieën). Hun bekendheid met en betrokkenheid bij deze tekstuele velden zal tevens worden toegelicht door een uitgebreide analyse van hun participatie in *textual communities* en hun rol in het promoten van geletterdheid als instrument van sociale verandering.

Dirk van Miert (UU / Huygens Instituut), *De blik van buitenaf: het verrijken van metadata van vroegmoderne brieven*

Egodocumenten worden doorgaans bestudeerd omdat ze inzicht beloven in de innerlijke belevingswereld van mensen: het ego is er voortdurend bij als auteur, waarnemer en interpretator.

Egodocumenten worden onder de loep genomen door hun teksten te lezen en deze te interpreteren in de context van biografische gegevens of andere contextuele informatie waarnaar het egodocument verwijst of waarvan het veronderstelt dat de lezer ermee vertrouwd is. Een van de meest complexe problemen bij het interpreteren van egodocumenten is hun representativiteit, of zelfs de vraag of ze überhaupt gezien moeten worden als representatief voor iets buiten het ego. Wanneer kan een verzameling informatie uit egodocumenten worden geëxtrapoleerd tot een trend of zelfs een patroon? Om te zien of dit mogelijk is, moeten we egodocumenten vanuit een afstand gaan lezen. De computer kan helpen bij het in kaart brengen van de inhoud van de teksten (de data), maar zelfs de metadata bieden een blik van buitenaf, in het bijzonder als deze metadata worden bestudeerd in relatie tot de metadata van andere egodocumenten. In deze presentatie zullen we de nieuwste digitale ontwikkelingen presenteren in het bestuderen van brieven.

De brief is een subcategorie van de egodocumenten die het vaakst is bestudeerd om de sprong te maken van het individuele naar het collectieve. Wat kan de verzameling van epistolaire egodocumenten ons vertellen, in termen van statistieken? Cruciaal voor het beantwoorden van een dergelijke vraag is de manier waarop de metadata worden gemodelleerd: als ze voldoen aan de FAIR-principes, kunnen ze idealiter worden gekoppeld aan andere gegevens die bekend zijn over de auteurs en ontvangers. Kunnen we de kennis over deze individuen verrijken door ze te koppelen aan Wikidata of bibliotheekcatalogi? Kunnen we iets reconstrueren van de populatie van al deze ego's? Hun collectieve geografieën, reisroutes, verspreiding, groei, onderlinge relaties? En is dat wishful thinking of al mogelijk?

Sprekers

- **Roos in't Velt MA** is middeleeuws historicus, gespecialiseerd in Middelnederlandse tekstcultuur en de geschiedenis van de laatmiddeleeuwse Lage Landen. Ze is verbonden aan het Huygens Instituut, waar ze op dit moment een digitale editie voorbereidt van de brievencollectie van Mechteld van Gelre.
- **Sabrina Corbellini** is hoogleraar Middeleeuwse Geschiedenis, in het bijzonder de geschiedenis van het lezen in middeleeuws Europa, aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zij is gespecialiseerd in de reconstructie van leesactiviteiten in leken en religieuze milieus in de "lange vijftiende eeuw" (1375-1520).
- **Dirk van Miert** is bijzonder hoogleraar Kennisgeschiedenis vanuit Digitaal Perspectief, vanwege het Huygens Instituut, waar hij directeur van is. Hij legt zich toe op de bestudering van de vroegmoderne geleerden, in het bijzonder de briefcultuur van de Republiek der Letteren.

Sessie 3: Natuur en cultuur in reisverslagen: van verwoesting tot bewondering

Deze sessie bestaat uit vier korte lezingen die een beeld geven hoe reisverslagen als bron gebruikt kunnen worden. De sprekers zullen kort geïntroduceerd worden door Eveline Koolhaas.

Roelof van Gelder (zelfstandig historicus), *Kaalslag op de Molukken. De belevenissen van de VOC-officier Johann Heinrich Sulger*

In *Kaalslag op de Molukken. De belevenissen van de VOC-officier Johann Heinrich Sulger* (1646-1699) gaat Roelof van Gelder in op de meedogenloze strafexpedities in de zuidelijke Molukken waaraan Sulger tussen 1679 en 1686 deelnam. Die gingen gepaard met nietsontziende verwoestingen van de natuur.

Wyger Velema (UvA), *Verlicht reizen. Nederlandse reisverslagen over Italië, c. 1750-c. 1815.*

In *Verlicht reizen. Nederlandse reisverslagen over Italië, ca. 1750 - ca. 1815* besteedt Wyger Velema aandacht aan de Grand Tour. Eerdere studies richtten zich vooral op de zeventiende eeuw. Het is echter pas in de tweede helft van de achttiende eeuw dat de Nederlandse Grand Tour zich ontwikkelde tot een spiegel van het verlichtingsdenken.

Peter Buijs (zelfstandig historicus), *Natuurbeleving bij Gerard van Nijmegen (1782 en 1788) en Netje Asser (1818).*

In *Natuurbeleving bij Gerard van Nijmegen (1782 en 1788) en Netje Asser (1818)*, gaat Peter Buijs in op de vraag of reisverslagen een geschikte bron zijn om de tussen 1750 en 1850 veranderende houding ten opzichte van de natuur te onderzoeken.

Eveline Koolhaas (zelfstandig historicus), *De reisjournalen van Elisabeth en Catharina Kemper, 1817.*

In *De reisjournalen van Elisabeth en Catharina Kemper, 1817*, zal Eveline Koolhaas aandacht besteden aan de dagboeken die deze twee meisjes tijdens een vakantiereis in Duitsland bijhielden. De lezing zoomt in op het meest spectaculaire deel van de reis: een vaartocht over de Middenrijn. Hoe kijken zij aan tegen de ongekend ruige natuur en de middeleeuwse cultuur waarmee zij hier geconfronteerd worden?

Sprekers

- **Roelof van Gelder** studeerde geschiedenis in Amsterdam en promoveerde daar op *Het Oost-Indisch avontuur. Duitsers in dienst van de VOC*. Hij was redacteur van *NRC Handelsblad* en publiceerde artikelen en boeken over Nederlandse cultuur- en maritieme geschiedenis. In 2019 ontving hij de Libris Geschiedenis Prijs voor *Dichter in de jungle, over het leven van John Gabriel Stedman. De koopman van Kanton* stond in 2024 op de shortlist van de Nederlandse Biografieprijs.
- **Wyger Velema** was tot zijn pensionering in 2021 Bijzonder Hoogleraar en Universitair Hoofddocent bij de Afdeling Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam. Zijn wetenschappelijke belangstelling gaat vooral uit naar de geschiedenis van het achttiende-eeuwse politieke denken, waarover hij tal van boeken en artikelen schreef. Onlangs publiceerde hij *De transformatie van de Grand Tour. Nederlandse reizigers naar Italië tijdens de Verlichting* (Panchaud: Amsterdam, 2025).
- **Peter Buijs** werkte tot zijn pensionering bij het Joods Museum in Amsterdam en promoveerde in 2007 aan de Universiteit Utrecht op het proefschrift *De eeuw van het geluk* (2007). In 2021 publiceerde hij *De geboorte van het moderne ik* (2021). Momenteel is hij bezig met een boek

over de verbeelding van geluk in kunst en literatuur en doet hij onderzoek naar de houding ten opzichte van de natuur in egodocumenten.

- **Eveline Koolhaas** is freelance kunsthistoricus en beeldredacteur. Zij promoveerde in 2010 aan de Universiteit van Amsterdam op het proefschrift *De ontdekking van de Nederlander in boeken en prenten rond 1800* (Zutphen, 2010). Op het gebied van egodocumenten publiceerde zij *Vader en zoons. Jacob de Vos Wzn (1774-1844) en de getekende dagboekjes voor zijn kinderen* (Hilversum, 2001). Momenteel bereidt zij de publicatie voor van de reisjournalen van de zusjes Kemper (Walburg Pers).

Sessie 4: Selectie en conservering: de rol van de professional

Deze sessie richt zich op de professionele omgang met egodocumenten. Daarbij wordt vanuit zowel het perspectief van de historicus als de erfgoedprofessional gereflecteerd op de keuzes en verantwoordelijkheden die komen kijken bij overdracht, ontsluiting en interpretatie van persoonlijke bronnen. Thema's als digitalisering, toegang en representatie laten zien hoe professionele afwegingen worden gemaakt. Aan de hand van vier bijdragen wordt ingezoomd op de grenzen en kansen van de professional.

Myrthe Bleeker (VU), *Onbegrensd bewaren: risico's en keuzes rond egodocumenten in particuliere archieven.*

Egodocumenten vormen een groot deel van particuliere archieven, maar missen vaak duidelijke wettelijke kaders zoals die voor overheidsarchieven gelden. Dit roept vragen op over overdracht, beleid en digitale toegankelijkheid, vooral bij analoge documenten. Deze bijdrage verkent hoe zulke kaders kunnen worden ontwikkeld. Aan de hand van (hypothetische) casussen worden risicoafwegingen besproken en suggesties verzameld voor een praktische wegwijzer, met als doel een overkoepelende aanbeveling.

Barbara Henkes (RUG), *Haal Henkes uit Huis: hoe een combinatie van plat en driedimensionaal materiaal in het archief toegang biedt tot 'ego's die zich opzettelijk of onopzettelijk onthullen of verbergen'.*

Deze bijdrage biedt een reflectie op de overdracht van het resterende archief van het familiebedrijf Henkes uit Delfshaven naar publieke instellingen. Documenten gingen naar het Stadsarchief Rotterdam, driedimensionale objecten naar het Nationaal Jenevermuseum. Als historicus en familielid realiseerde ik mij achteraf wat er bij zo'n scheidslijn telooft, omdat objecten pas betekenis krijgen door hun herkomstgeschiedenis die in dit geval is opgeslagen in verslagen van zakenreizen of familieuitjes. Juist de combinatie van document en object biedt zicht op vormen van identificatie. Daarom is het zinvol om bewaard gebleven objecten als egodocumenten te benaderen.

Fred van Lieburg (VU), *Ik Abraham Kuiper: miljoenen woorden van een duizendpoot.*

Abraham Kuiper (1837-1920) liet een enorme tekstuele nalatenschap na. Het HDC Centre for Religious History werkt aan de digitale ontsluiting hiervan via OCR en HTR (www.kuyperonline.nl). Dit maakt nieuw onderzoek mogelijk naar Kuipers zelfpresentatie, taalgebruik en stijl in uiteenlopende contexten en tegenover verschillende doelgroepen. Aan de hand van "egodocumentaire" voorbeelden worden vragen besproken over genreverschillen en publieksgerichtheid, met bredere relevantie voor grote digitale correspondentiecollecties.

Wiebe Reints (Rijksmuseum Boerhaave), *Stiltes in het archief: het gebruik van egodocumenten in herkomstonderzoek naar koloniale museumcollecties.*

Bij het huidige onderzoek naar de koloniale herkomst van de collectie Jan van der Hoeven in Rijksmuseum Boerhaave valt op hoe de ongelijkheid in archieven zichtbaar wordt. Van der Hoeven verkreeg door zijn wetenschappelijke netwerk allerlei objecten die vanuit verschillende uithoeken van het Nederlandse koloniale rijk werden toegezonden. Maar waar Van der Hoeven veel persoonlijke documenten naliet, ontbreken de stemmen van de gekoloniseerde mensen van wie hij menselijke resten onderzocht ter onderbouwing van zijn tegenwoordig achterhaalde ideeën over verschillende menselijke rassen. Deze bijdrage verkent hoe historici met zulke 'stiltes in het archief' kunnen omgaan zonder het perspectief van de kolonisator te versterken.

Sprekers

- **Myrthe Bleeker** is publiekshistoricus en conservator Archieven aan de Vrije Universiteit Amsterdam, verantwoordelijk voor acquisitie, beheer en presentatie van de collectie HDC | Protestants Erfgoed en de Academisch Erfgoed Archieven.
- **Barbara Henkes** is freelance publicist en als extern onderzoeker verbonden aan de afdeling geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen. Momenteel werkt zij aan een boek met als werktitel *Jenever, walvistraan en goud. Henkes op het snijvlak van familie en bedrijf* (Querido, 2027).
- **Fred van Lieburg** is hoogleraar religiegeschiedenis aan de Vrije Universiteit Amsterdam en directeur van het HDC Centre for Religious History.
- **Wiebe Reints** is als cultuurhistoricus gespecialiseerd in de koloniale geschiedenis van Nederlandse museumcollecties. Sinds februari werkt hij als onderzoeker bij Rijksmuseum Boerhaave, waar hij de koloniale herkomst van de collectie van Jan van der Hoeven onderzoekt.

13.00-14.30u SESSIERONDE 2

Sessie 5: Militaire egodocumenten

Christiaan van der Spek (NIMH), *Soldatenbrieven uit de Napoleontische tijd: Wat staat erin en wat staat er niet in.*

De Napoleontische oorlogen vormen de geboortegrond van de soldatenbrief. Tijdens deze periode stuurden Nederlandse militairen voor het eerst op grote schaal brieven om het thuisfront op de hoogte te brengen van hun belevenissen. Deze bronnen bieden een unieke inkijk in de leef- en denkwereld van niet alleen de hogere officieren, maar ook van de lagere rangen in deze turbulente tijd. Tijdens deze presentatie zal aan de hand van een ruim corpus van soldatenbrieven worden gekeken naar waar de Napoleontische militairen over schreven, maar ook waar zij niet over schreven. En naar wat ons dit leert over de bruikbaarheid van de soldatenbrief als historische bron.

Nicolette Faber-Wittenberg (NIMH), *Egodocumenten in de archiefpraktijk: Veranderende inzichten over de omgang met persoonlijke collecties.*

De collectie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) bevat een groot aantal militaire egodocumenten. Daarbij moet niet alleen worden gedacht aan de traditionele brieven, dagboeken en memoires, maar zeker ook aan fotoalbums. Dit type bron is inmiddels niet meer weg te denken bij het doen van militair-historisch onderzoek. Als gevolg hiervan is de manier waarop archivalistisch met deze bronnen wordt omgegaan veranderd. Niet langer draait het om die ene unieke foto, maar staat juist de samenhang binnen een gehele collectie centraal. Deze presentatie zal ingaan op het hoe en waarom van deze ontwikkelingen en op de *social biography* van fotoalbums in militair-historisch onderzoek.

Stef De Baedts (KU Leuven), *Oorlogsdagboeken uit WOII als bron voor informatiestromen en de interactie met propaganda.*

Onder de Duitse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog grepen mensen uit alle sociale lagen massaal naar het dagboek. Via deze bron kunnen we een beeld krijgen van de manieren waarop 'informele communicatie' vorm kreeg ondanks de hevige censuur. Tegelijk hielden geallieerde en Duitse propaganda-apparaten nauwlettend die informele communicatie in de gaten. Die verschaften hun namelijk met cruciale informatie om het propaganda-beleid vorm te geven. Hoe kunnen historici en communicatiewetenschappers die wederkerige interacties tussen egodocument en propaganda vatten?

Zoë Saebu en Lisette Schouten (NIMH), *Egodocumentaire informatie in historisch verificatieonderzoek naar de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog (1945-1949).*

Het NIMH doet in opdracht van de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie onderzoek om de claims van weduwen en kinderen van slachtoffers van 'standrechtelijke executies' tijdens de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog op individueel niveau te verifiëren. Dit onderzoek vindt plaats bij archieven en bibliotheken in Nederland, waardoor de onderzochte bronnen voornamelijk Nederlands, militair en koloniaal van aard zijn. Het Indonesische perspectief ontbreekt. Het gebruik van egodocumenten biedt een stem aan ondergerepresenteerde Indonesische actoren, in het bijzonder aan diegenen die buiten de kaders van het koloniale registratiesysteem vallen en geworteld zijn in orale tradities. Deze presentatie verkent de methodologische inzet van interviews binnen historisch verificatieonderzoek. Daarbij wordt kritisch gereflecteerd op selectieve inclusie- en exclusiemechanismen in de datacollectie, de machtsasymmetrie tussen interviewer en geïnterviewde en de juridische (her)waardering van egodocumentaire bronnen.

Sprekers

- **Dr. Christiaan van der Spek** is Hoofd Afdeling Wetenschappelijk Onderzoek NIMH.
- **Nicolette Faber-Wittenberg** MA is Hoofd Afdeling Publieksinformatie & Collecties NIMH.
- **Stef De Baedts** MA is pre-doctoraal onderzoeker aan het Media Culture & Policy Lab van de KU Leuven.
- **Zoë Saebu** MA en dr. **Lisette Schouten** zijn wetenschappelijk onderzoekers NIMH.

Sessie 6: Verbeelding en werkelijkheid: Egodocumenten van het modernisme en postmodernisme

Lana van Esch, "Marguerite, pourquoi pleures-tu?" *Emotional refuge in de (fictieve) jeugddagboeken van Marie Grisar, 1860–1870.*

Het Antwerps burgermeisje Marie Grisar hield tussen 1860 en 1870 naast een eigen *journal intime* fictieve dagboeken bij vanuit het perspectief van haar pop Marguerite, voldoende overtuigend geschreven dat ze voor authentieke dagboeken zouden kunnen doorgaan. Dit tot nu onontgonnen corpus biedt een zeldzame kans om te onderzoeken welke functie een dergelijke parallelle schrijfpraktijk vervulde binnen de emotiehuishouding van een Victoriaans meisje.

Deze paper betoogt dat dit fictieve dagboek fungeerde als *emotional refuge*: een ruimte die (gegenderde) emotienormen ondersteunde, waarin rouw veiliger 'geoefend' kon worden dan in het gecontroleerde opvoedingsinstrument van het *journal intime*. Dit werpt nieuw licht op de verhouding tussen autobiografische, intertekstuele en literaire vormen van egodocumentaire schrijfpraktijk, en op de pedagogische en emotionele functies van meisjesdagboeken- en fictie.

Pip Weytingh, *De rol van fictie in egodocumenten – een creatieve lezing*

Hoe verhalen we onze levens? Wat is waar en wat is fictie? Zijn *life writers* bewust van de eventuele fictieve componenten die we toepassen, en is dat iets wat we zouden moeten vermijden? En is het vertellen van een levensverhaal niet in wezen een symbiotische relatie tussen verbeelding en herinnering?

Deze lezing is met name gericht op de verschillende manieren waarop we een leven in een levensverhaal veranderen en hoe we een gecontroleerde dynamiek tussen 'waarheid' en 'fictie' in dit proces (kunnen) verwerken. Egodocumenten zijn bedoeld om het verhaal van ons verleden te (her)interpreteren en, bovenal, om te herinneren. Dit verhaal is niet een lineaire structuur van feiten op zich, maar een web van perspectieven dat zich om ons heen uitstrekt terwijl we hier naderhand een samenhangend verhaal van rijgen. Hiervoor is onze verbeelding net zo essentieel als onze herinneringen.

Eline Kortekaas en Loranne Davelaar, 'Omdat we geleefd hebben en nog steeds bestaan': *egodocumenten in de Indonesië-tentoonstelling van het Literatuurmuseum*

Een literair archief lijkt misschien niet de meest voor de hand liggende bron voor historisch onderzoek naar (post)koloniaal Indonesië. Deze lezing toont de meerwaarde van deze invalshoek aan de hand van drie case study's voortkomend uit tentoonstellingsvitruines van de tentoonstelling 'Omdat we geleefd hebben en nog steeds bestaan'.

Met behulp van foto's, dagboeken en brieven uit de collectie laten ze zien wat literaire archieven kunnen betekenen voor onderbelichte perspectieven in het historisch onderzoek. Zo krijgt de historische kennis een diepere laag, en wordt duidelijk dat literatuur ook voor die geschiedenis een belangrijke bron kan zijn.

Kees Boterbloem, *Een merkwaardig egodocument: Anton Makarenko's 'Weg naar het leven'*.

Anton Makarenko publiceerde in het midden van de jaren 1930 een driedelige roman die beschreef hoe hij op een verlaten landgoed in Sovjet-Oekraïne erin geslaagd was om een leefwaardige gemeenschap voor wezen op te zetten. Het boek droeg sterk bij aan de groeiende reputatie van Makarenko als een briljante pedagoog. In 1988 roemde UNESCO hem als één van de vier grootste pedagogen van de twintigste eeuw (samen met onder meer Maria Montessori).

Maar *De weg naar het leven* is evenwel een roman, geen dagboek, autobiografie, of gedenkschrift (memoires). Wat is dit werk eigenlijk voor een eigenaardig soort egodocument?

Sprekers

- **Lana Van Esch** is masterstudente Geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen, waar zij haar masterscriptie schrijft over de dubbele schrijfpraktijk van Marie Grisar (1850–1923).
- **Pip Weytingh** is een schrijver en promovenda aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Haar onderzoek is gespecialiseerd in *Life Writing*, *creative writing*, en de rol van fictie in de academische wereld. Als schrijver werkt ze momenteel met name binnen de genres van *fantasy* en *sci-fi*.
- **Loranne Davelaar** werkt als conservator bij het Literatuurmuseum in Den Haag en schrijft regelmatig over poëzie. Ze studeerde Nederlandse literatuur en cultuur aan de Universiteit Utrecht.
- **Eline Kortekaas** is boekhistorica en werkt als conservator bij het Literatuurmuseum in Den Haag. In 2026 promoveert ze op de rol van de Nederlandse uitgeverij W. van Hoeve in het boekbedrijf van Indonesië.
- **Kees Boterbloem** is hoogleraar aan de University of South Florida in de Verenigde Staten. Hij is de schrijver van vijftien boeken en van vele artikelen en recensies. Zijn paper is gebaseerd op zijn onderzoek naar Makarenko, waarover hij een biografie heeft geschreven die in 2027 door Bloomsbury Academic gaat worden uitgegeven.

Sessie 7: De Tweede Wereldoorlog, publieksparticipatie en intergenerationale overdracht

Hoe langer de Tweede Wereldoorlog geleden is, hoe minder we erover uitgepraat raken. Zeker nu nieuwe oorlogen dreigen of aan de gang zijn. De Tweede Wereldoorlog is bij uitstek een ‘gedeelde geschiedenis’. Niet alleen het terrein van historici die nog steeds nieuwe ontdekkingen doen, maar net zo goed het terrein van mensen die de collaboratie- of verzetsgeschiedenis van hun familie uitpluizen. Van mensen die iets willen met die paar koffers met egodocumenten op zolder die hun ouders na hun sterven achterlieten, maar niet weten hoe. Van mensen die voor het eerst hun intergenerationale trauma’s onder ogen zien, bijvoorbeeld door het beter toegankelijk worden van oorlogsarchieven (zoals het CABR).

Opereert de historicus los van dit publiek of samen met dit publiek? Historici Victoria Boone, Robin Groeseneken, Denise Schreuder en Rianne Oosterom gaan de samenwerking aan. Ieder op hun eigen manier geven zij publieksparticipatie én intergenerationale overdracht een belangrijke plek in hun lopende onderzoeken naar de Tweede Wereldoorlog.

Zij lichten dit tijdens deze sessie allen toe in een korte lezing, waarna zij hierover met hoogleraar Koen Aerts (Universiteit van Gent) in discussie gaan. Kan publieksparticipatie de waarde van egodocumenten verhogen? Wat vraagt deze benadering van de historicus? En: komt de historicus alleen wat halen (dagboeken, bronnen, verhalen) of kan hij/zij ook wat brengen?

Sprekers

- **Victoria Boone** studeerde in 2025 af als Master of Arts in de Geschiedenis aan de Universiteit Gent. Op dit moment volgt ze een specialisatiejaar ‘Postgraduaat Erfgoed en Samenleving’. In het kader van deze opleiding loopt ze stage bij het Project Oorlogsdagboeken van Archiefpunt. Ze werkt een project uit rond meerstemmige publieksparticipatie en het verbinden van de erfgoedcommunity van de dagboeken uit WOII.
- **Robin Groeseneken** is als doctoraal onderzoeker verbonden aan de Koninklijke Militaire School (Brussel) en de Universiteit Gent. Zijn onderzoeksgebied beslaat de militaire en sociale geschiedenis van het Interbellum en de Tweede Wereldoorlog. In zijn onderzoek belicht hij aan de hand van egodocumenten voor het eerst het perspectief van de doorsnee Belgische soldaat in de periode 1939-1940.
- **Rianne Oosterom** is historicus en journalist bij dagblad *Trouw*. Zij deed de afgelopen jaren onderzoek naar de rol van gereformeerde vrouwen in het verzet rond de illegale *Trouw*, in de Tweede Wereldoorlog één van de grootste ondergrondse kranten. Zij werkt aan een publieksboek en proefschrift over deze vrouwen, waarbij ze verbonden is aan de Theologische Universiteit Utrecht. In 2019 verscheen van haar hand het boek *Moffenmeiden* bij uitgeverij Meulenhoff.
- **Denise Schreuder** MA werkt als freelance cultuurhistorisch onderzoeker en is als docent en buitenpromovendus verbonden aan de afdeling geschiedenis van de Erasmus Universiteit. In haar promotieonderzoek vergelijkt zij de *Oral Histories* van hedendaagse nakomelingen van nazi-collaborateurs in Nederland en België en de uiteenlopende mediavormen waarin zij hun familiale oorlogsgeschiedenis in het publieke domein delen.
- Prof. dr. **Koen Aerts** (U. Gent) is verantwoordelijk voor de vakdidactiek geschiedenis & cultuurwetenschappen en gespecialiseerd in de sociaalpolitieke en rechtshistorische geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en de naoorlogse samenleving. Hij besteedt daarbij bijzondere aandacht aan de studie van het collectief geheugen, de methode van de mondelinge geschiedenis, egodocumenten en publieksgeschiedenis.

Sessie 8: Gender in egodocumenten (workshop)

Deelnemers van deze workshop gaan na een korte introductie aan de slag met zes egodocumenten die Leonie Vanlerberghe (VU Brussel), Jessie Baerts (U. Gent) en Stefan Kras (UU) inbrengen. In deze workshop zal worden gereflecteerd op het potentieel van egodocumenten als dynamische ruimtes voor zelfconstructie inzichten in bredere culturele en sociale structuren. De workshopgever introduceren voor het duiden van de egodocumenten een begrippenkader uit de emotiegeschiedenis, waarin de relatie tussen genderrollen en emoties en de agency van de schrijvers centraal staan.

Leonie Vanlerberghe doet onderzoek naar de afbakening van genderrollen in een context van de alomtegenwoordigheid van het mannelijke kostwinnersideaal dat rond 1900 dominant was in België. Door gebruik te maken van autobiografieën werpt zij nieuw licht op het aandeel dat Belgische vrouwen inbrachten in het gezinsinkomen, waarmee zij de gender-gebonden arbeidsindeling binnen het huishouden kan nuanceren.

Jessie Baerts verkent de manier waarop verschillende jonge Gentse vrouwen hun identiteit en maatschappelijke positie als vrouw vormgaven tijdens en na de Eerste Wereldoorlog. De dagboeken die zij bijhielden tonen hoe zij, binnen de omstandigheden van de oorlog, tot keuzes gedwongen werden die een grote invloed hadden op hun toekomstverwachtingen en hun beeld van hun plaats in de maatschappij.

Stefan Kras vond in Haagse schoolarchieven een verzameling brieven van 17- en 18-jarige jongens die in de zomer van 1943 gedwongen de gang maakten naar Duitse fabrieken voor het verrichten van dwangarbeid. Veel van deze jongens hadden hun diploma nog niet behaald en voerden een levendige correspondentie met vrienden die in Den Haag waren achtergebleven. De bravoure van deze brieven, maar ook de dingen waarover krampachtig werd gezwegen, onthullen iets van de masculiene normen die heersten op het schoolplein.

Workshopgevers

- **Leonie Vanlerberghe** is verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel. Haar onderzoek dat de eerste vrouwelijke parlementsleden in België in kaart brengt vormt de basis voor haar huidige doctoraatsonderzoek, waarin ze zowel de tegenstand analyseert waarmee deze vrouwen werden geconfronteerd werden als de strategieën die zij ontwikkelden om daarmee om te gaan.
- **Jessie Baerts** heeft haar Master Gender en Diversiteit afgerond aan de Universiteit Gent. Haar onderzoek richtte zich op stadsgeschiedenis met een focus op gender, identiteit en agency. Zij droeg bij aan de podcast Citéren uit de Wasstraat (verborgen geschiedenissen van Gent).
- **Stefan Kras** is als buitenpromovendus verbonden aan de Universiteit Utrecht. Hij is daarnaast docent geschiedenis aan de Johan de Witt Scholengroep in Den Haag. Voor zijn dissertatie onderzoekt hij de archieven van de achttien middelbare scholen. De werktitel van zijn proefschrift is: 'Verwilderingsprocessen in het Haagse middelbare onderwijs 1937-1948'.

15.00-16.30u SESSIERONDE 3

Sessie 9: Oorlog en wetenschap in de kolonie

Deel 1: Lezingen: Egodocumenten uit de koloniale krijg.

Anouk Koenderink, *Motieven voor de inzet van brand als wapen in militaire egodocumenten.*

Vuur is geregeld als wapen ingezet in oorlog en conflicten. Zo ook in de Atjehoorlog (1873-1914) en in de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog (1945-1949), waar militairen in Nederlandse dienst zo vaak naar de brandfakkel grepen dat branden voor deze koloniale oorlogen een bijna iconische status kreeg. Toch weten we vrij weinig van de motieven achter deze vorm van geweld. Hoe reflecteerden deze militairen op het gebruik van vuur als wapen in hun dagboeken en memoires?

Egodocumenten van militairen in het veld, waarvan er vele tientallen zijn verzameld voor beide conflicten, lenen zich bij uitstek voor het onderzoeken van militaire drijfveren. Militairen schreven in hun dagboeken en memoires verrassend open over hun bedoelingen, die uiteenliepen van 'militaire noodzaak' tot reactieve wraakacties tot proactieve 'tuchtigingen' van hele opstandige gebieden. In dit paper zal ik daarnaast ook stilstaan bij het verschil tussen reflecties in dagboeken en de vaak decennia later geschreven memoires. Tot slot maak ik een temporele vergelijking tussen motieven en legitimatie in de twee koloniale conflicten om te onderzoeken of de veranderende maatschappelijke context van invloed was op de omgang met geweld.

Dit paper illustreert zo een mogelijk gebruik van militaire egodocumenten voor onderzoek naar omgang met oorlog en geweld. De bronnen bieden immers een perspectief dat vaak niet uit officiële documenten te herleiden is. De zogenoemde "oorlog van onderop" laat zien wat militairen dreef, hoe ze reflecteren op eigen gedrag én dat van anderen en wat de oorlogssituatie met hen als persoon deed.

Thijs Brocades-Zaalberg (NDA/ULeiden), *Vrijheidsstrijders en rampokkers: Het gelaagde vijandbeeld in dagboeken uit de Oost, 1945-1949.*

In de Nederlandse historiografie over de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd komt de vorming en invloed van vijandbeelden geregeld ter sprake. Rémy Limpach wees in zijn sleutelpublicatie *De brandende kampongs van generaal Spoor* op de "koloniaal-paternalistische superioriteitsgedachte" en het oriëntalistische gedachtegoed dat de perceptie voedde van een in het kader van de guerrillastrijd "onzichtbare, laffe, wrede en verraderlijke en sluwe tegenstander die zich permanent van terreur bediende, onrust zaaide en zich aan geen enkele politieke of militaire afspraak hield". Een dergelijk vijandbeeld, mede opgelegd door de militaire en politieke leiding, is vaak aangewezen als één van de verklarende factoren voor het structurele grensoverschrijdende geweld in Indonesië.

Specifiek onderzoek naar vijandbeelden in Indonesië blijft desondanks schaars, en wat we weten is vooral gebaseerd op officiële bronnen of op retrospectieve egodocumenten zoals memoires. De vraag dringt zich dus op wat militairen ter plekke dachten en noteerden. Een database van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) met vele tientallen dagboeken stelt ons in staat contemporaine opvattingen onder militairen te onderzoeken en te vergelijken met officiële documenten en retrospectieve vijandbeelden. Het beeld dat Nederlandse militairen schetsen als zij niet direct een publiek voor ogen hadden, is genuanceerder en gelaagder dan we zouden vermoeden.

Sprekers

- **Anouk Koenderink** is Promovendus aan de Nederlandse Defensie Academie en Universiteit Leiden.
- **Thijs Brocades-Zaalberg** is bijzonder hoogleraar militaire geschiedenis aan de Universiteit Leiden en de Nederlandse Defensie Academie.

Deel 2: Workshop

Danny van Zuijlen (studio Immersief), Bernadette Schrandt (OU) en Pawan V. Bhansing (Hogeschool inHolland), *Een koloniale expeditie als tijds capsule: egodocumenten uit het Lorentzarchief ervaren.*

Deze workshop verkent hoe historisch onderzoek naar egodocumenten verrijkt kan worden door deze niet alleen als tekst, maar ook als ruimtelijke en zintuiglijke ervaring te benaderen, Centraal staat het archief van wetenschapper Hendrik Lorentz (1871–1944). Deze bevat egodocumenten die rondom de expeditie naar Zuid-Nieuw-Guinea, het huidige West-Papua, in 1909–1910 zijn ontstaan, waaronder het dagboek van Lorentz en het dagboek van zijn luitenant Habbema. Ook namenlijsten en zeepassen van ingehuurde arbeiders uit Borneo, maken deel uit van dit archief en bieden een ander perspectief op de egodocumenten.

In deze workshop verkennen we gezamenlijk hoe tekst, ruimte en zintuigen elkaar versterken in onderzoek naar egodocumenten, en welke nieuwe vragen dit oproept voor zowel historisch onderzoek als mogelijke verbeeldingen. Met immersieve storytellingtechnieken worden fragmenten uit dagboeken, kaarten, foto's en publicaties naast elkaar gepresenteerd, waardoor verschillende bronnen gelijktijdig zichtbaar en hoorbaar worden. Hierdoor komen verbanden en perspectieven naar voren die een traditionele tekstuele analyse minder snel zichtbaar maakt.

Tijdens de workshop is ook aandacht voor recente digitaliseringsprocessen van archieven, waaronder het gebruik van AI bij transcriptie en analyse van historische documenten. We bespreken welke mogelijkheden dit biedt om egodocumenten toegankelijk te maken, en hoe verschillende stemmen binnen het Lorentz-archief zichtbaar worden.

De workshop nodigt deelnemers uit om te reflecteren op hoe persoonlijke documenten veranderen wanneer zij via immersieve presentatievormen worden ontsloten, en hoe deze benadering kan bijdragen aan alternatieve vormen van historisch onderzoek en publieksinterpretatie van egodocumenten.

Workshopgevers

- **Danny van Zuijlen** (1986, Veis verhalenjager en immersive creator in de culturele sector. Hij ontwikkelt immersieve ervaringen met zijn eigen productiemaatschappij Studio Immersief. In 2025 verscheen zijn boek *De ster van de revue – Het wonderbaarlijke leven van Louisette*, een biografie van de ooit beroemde maar inmiddels vergeten Nederlandse revuester Louisette, gebaseerd op archiefonderzoek in binnen- en buitenlandse archieven.
- **Bernadette Schrandt** doet onderzoek op het snijvlak van mixed reality, erfgoed en dialoog. Zij is als promovenda verbonden aan de Open Universiteit, en werkt als docent-onderzoeker aan de Hogeschool van Amsterdam.
- dr. **Pawan V. Bhansing** is onderzoeker bij het kenniscentrum Applied Research and Creativity van Hogeschool Inholland. Zijn onderzoek richt zich op meervoudige waardecreatie en processen van betekenisgeving binnen de culturele sector. In eerder onderzoek aan de Universiteit van Amsterdam en de Erasmus Universiteit Rotterdam bestudeerde hij de spanningen tussen uiteenlopende doelstellingen en hoe managers en ondernemers in de creatieve industrie omgaan met en balanceren tussen deze vaak conflicterende doelen.

Sessie 10: Lichaam en geest: gezondheid en ziekte

In dit panel wordt de relatie bevraagd tussen egodocumenten en de gegevens die ze kunnen bevatten over het welzijn en/of ziekzijn van de mens, zowel in lichamelijk als geestelijk opzicht. Aan de hand van uiteenlopende typen van egodocumenten uit de negentiende en de twintigste eeuw worden mogelijkheden voor historisch onderzoek besproken.

Peter Jan Margry (Meertens Instituut / UvA), *Ziek zijn en genezen in de negentiende eeuw: perspectief van arts en patiënt.*

Johan Mezger (1838-1909) is een nu vrijwel vergeten arts die indertijd wereldfaam genoot in Amsterdam, Wiesbaden en Parijs vanwege zijn 'wonderbaarlijke genezingen', met name onder de elite en Europese royalty. Hoe kon hij die successen realiseren met behulp van een ogenschijnlijk effectief panacee als massage? Dagboeken en brieven van patiënten geven inzicht in de praktische omgang tussen arts en patiënt en een verklaring van zijn succes.

Maite Karssenberg (zelfstandig historicus), *(Verlies van) controle over lichaam en geest. Over de radicale denker Geertruida Kapteyn-Muysken, de psychiatrie en vrouwenemancipatie.*

Internationaal georiënteerd vrijdenker en publicist Geertruida Kapteyn-Muysken (1855-1920) liet vele dagboeken, brieven en notitieboeken na, waaronder de aantekeningen die zij maakte tijdens een opname in een psychiatrische inrichting, waarbij zij leed aan sterke wanen. Hiermee is nauwgezet de ontwikkeling van 'die vreselijke ineenstorting van mijn gehele lichaam en geest' naar haar latere sterk post-dualistische levensfilosofie te traceren. Lichaam en geest zijn één, concludeerde Kapteyn-Muysken. En wat onthullen deze bronnen over de lichamelijke en geestelijke beknutting van vrouwen aan het einde van de negentiende eeuw, die een voorbode waren voor de revolutionaire ontwikkeling van de psychologie?

Ileen Montijn (zelfstandig historicus), *'Later zul je dit lezen.' Nederlandse babyboeken 1890-1960.*

Babyboeken, die omstreeks 1890 ook in Nederland in gebruik raakten, werden bijgehouden na de ingrijpendste levensgebeurtenis die er is: de geboorte van een kind. Het zijn eigensoortige egodocumenten, soms ook geschreven vanuit het perspectief van de pasgeborene. Verzorging, voeding en gezondheid, maar ook emoties en opvattingen van de ouders en gebeurtenissen in de buitenwereld komen ter sprake – en wie schreef er eigenlijk? In welke vorm? Wat melden auteurs over gezondheid en ziekte? Mijn presentatie is een eerste verkenning van deze bijzondere bron.

Sophie Janssens (UvA), *'Bona to vada your dolly old Eek!' Het 'ego-archief' van Dolly Cooke versus een gepolijst aidsnarratief.*

Deze lezing gaat in tegen de gepolijste Nederlandse aidsgeschiedschrijving als een succesvol product van het poldermodel. Terence 'Dolly' Cooke begon tegen het licht van de aids crisis vanaf 1983 zijn Amsterdamse leven binnen de kinky- en leergemeenschap te documenteren. De inhoud van dit archief, met zijn pijnlijke en 'vuile' details van de geleefde praktijk, maakt een correctie van Nederlandse aidshistoriografie noodzakelijk. Tegen de achtergrond van de internationale aidshistoriografie waarin een neiging tot 'sanitatie' wordt bestreden, onderzoek ik hoe egodocumenten contranarratieven produceren die het dominante Nederlandse aidsnarratief van binnenuit doen problematiseren.

Sprekers

- **Peter Jan Margry** is historicus-etnoloog en werkt bij de Universiteit van Amsterdam, Cultuurwetenschappen en het Meertens Instituut, KNAW.
- **Maite Karssenberg** is zelfstandig historicus en biograaf.
- **Ileen Montijn** is zelfstandig historicus.
- **Sophie Janssens** werkt bij de Universiteit van Amsterdam, vakgroep Geschiedenis.

Sessie 11: Rampen en veiligheid

Voorzitter: Rudolf Dekker

Berber van der Kaaij (NIOD), *De watersnoodramp van 1916: samen met het water.*

In 1916 vond de laatste grote overstroming plaats in het Zuiderzeegebied. Hoewel de overstroming minder bekend is in het (nationale) collectieve geheugen had het grote impact. In de plaatsen Koog aan de Zaan, Zaandam, Purmerend, Wijdewormer en Landsmeer woonden vijf dagboekschrijvers die deze noodsituatie meemaakten. Zij schreven ieder over diens ervaringen rondom de ramp. De dagboeken vertellen niet alleen iets over de persoonlijke ervaring van deze watersnoodramp, maar laten ook het gedeelde leed zien.

De dagboekschrijvers vertellen in welke mate de sociale achtergrond van de dagboekschrijvers een rol speelt in het leed en de hulpvaardigheid ten tijde van een ramp. De dagboeken geven ons inzicht in hoe zij omgingen met een grote overstroming. Ook zijn de dagboeken nu ook nog relevant met de huidige klimaatverandering en de extremere weersomstandigheden waar wij mee te maken hebben.

Ad van de Staaij, *Verpleegster Dina Benthem tussen hongerige Russische boeren, wolven en kamelen op de Wolgasteppe, 1922-1923.*

In 1922 en 1923 verbleef de Enschedese verpleegster Johanna Dina Benthem meer dan een jaar in het Wolgagebied om hulp te bieden aan hongerende Russische boeren. Vijftien jaar later legde ze haar herinneringen vast in een vlot geschreven verhaal. Hierin vertelt ze levendig over haar ontmoetingen met door honger uitgeputte Russische boeren en hun al eeuwen nauwelijks veranderde leefwijze, de culinaire voorkeuren van kamelen en wolven, de beleving van de seizoenen op de steppe enz.

Haar memoires bieden een in Nederland zeldzame blik op het Russische platteland. Ze zijn bovendien goed bruikbaar als bron voor actuele onderzoeksthema's. Hierbij denk ik aan de eerste golf vrouwenemancipatie, arbeidersbeschaving en de bolsjewistische modernisering van het platteland. De presentatie biedt kort de achtergrond van haar verblijf, een samenvatting van de memoires en een paar gedachten over de beperkingen en mogelijkheden van de tekst voor historisch onderzoek.

Ben de Jong, *'Tegen de stroom in': Onderzoek naar inlichtingen- en veiligheidsdiensten.*

Historisch onderzoek naar inlichtingen- en veiligheidsdiensten heeft met meer dan gebruikelijke hindernissen te maken, ook in Nederland. Dergelijke organisaties praktiseren immers een grote mate van geheimhouding, niet alleen over lopende operaties, maar doorgaans ook wat het verleden betreft. Zo blijven de namen van agenten en informanten van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) uit de periode van de Koude Oorlog voor eeuwig achter slot en grendel. Hooguit een deel van het archief wordt vrijgegeven. Wie de topagenten waren van de BVD binnen de Communistische Partij Nederland (CPN) zullen we waarschijnlijk nooit weten. Door de geringe toegankelijkheid van archieven wordt het belang van egodocumenten, in de vorm van oral history en memoires van ex-medewerkers, relatief groot. Een onderzoeker naar de geschiedenis van inlichtingen- en veiligheidsdiensten moet in zekere zin 'tegen de stroom in' zwemmen. Geheel toevallig was dat ook het devies van de BVD: 'Per undas adversas.'

Sprekers

- **Berber van der Kaaij** is in december afgestudeerd aan de UvA bij de master Publieksgeschiedenis. Tijdens haar bachelor- en masterscriptie heeft zij onderzoek gedaan naar

dagboeken en heeft zij meegewerkt aan diverse projecten die onderzoek deden naar egodocumenten.

- **Ad van de Staaij**, studeerde Oost-Europese geschiedenis in Utrecht en promoveerde op de honger- en opbouwhulp van Nederlandse doopsgezinden aan Oekraïense mennonieten tussen 1920 en 1938.
- **Ben de Jong** was tot aan zijn pensionering verbonden aan de UvA. Hij schreef o.a. *Op de bres voor de rechtsstaat in het Verzet en bij de BVD: Ad de Jonge 1919-2002* (2020).

Sessie 12: De blik naar buiten. Dagboek aantekeningen over kijken uit het raam

We zien dagboeken meestal als privébronnen bij uitstek. Maar vaak bieden ze ons ook een kijkje in de publieke ruimte, door de ogen van de schrijver. Daarmee geven ze ons informatie over de beleving en geschiedenis van een plek. Een terugkerende locatie in dagboeken, die letterlijk en figuurlijk de grens tussen privé en publiek markeert, is het raam.

Onderstaande dagboekonderzoekers analyseren ieder een twintigste-eeuws dagboekfragment waarbij de betekenis van het kijken uit het raam centraal staat: zo beschrijft journaliste Mary Pos het uitzicht over het Haagse Malieveld, waar stadsgenoten in maart 1945 voedsel zoeken; en vertelt de Turkse kunstenaar İşik Tüzüner hoe Amsterdams zij zich voelt als ze uit haar raam de Jordaan in kijkt; laat Toby Vos haar artistieke blik zien in een schets van het uitzicht op de Westertoren; en omschrijft adolescente Truik van den Wall Bake steeds opnieuw het uitzicht vanuit haar Hilversumse kamer.

Hoe je naar buiten kijkt zegt iets over je gemoedstoestand en je levensfase. Wat kunnen we uit dit soort ‘raamscènes’ opmaken over de identiteit van de auteurs? Hoe positioneren ze zich ten opzichte van de buitenwereld vanuit hun plek aan het raam?

Sprekers

- **Babs Boter** (VU), *Mary Pos (dagboek over Den Haag in maart 1945)*.
- **Laura van Hasselt** (UvA), *İşik Tüzüner (dagboek over Amsterdam tussen 1980 en 1990)*.
- **Ernestine Hoegen**, *Cornelia Geertruida (‘Truik’) van den Wall Bake (dagboek over Hilversum in de jaren 1928-1935)*.
- **Marleen Rensen** (UvA), *Toby Vos (dagboek over Amsterdam in de jaren 1944-1946)*